

Asia: VN/10378/2019

Lausuntopyyntö henkilötunnuksen uudistamista pohtineen työryhmän loppuraportista

Lausunnonantajan huomiot ehdotuksen vaikutuksista oman organisaation näkökulmasta

Toimintatapoihin liittyvät suorat ja epäsuorat vaikutukset

-

Arvioidut kustannusvaikutukset

-

Muut vaikutukset

-

Aikataulu ja siirtymäajat

-

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ihmisoikeusliitto kommentoi mietintöä lähinnä henkilötunnuksen sukupuolimerkinnän osalta. Lausunnon loppupuolella esitetään huomiot myös henkilötunnuksen ikätiedon poistamisesta ja henkilötunnuksen saajien piirin laajentamisesta.

Ihmisoikeusliitto pitää kannatettavana ja tärkeänä työryhmän esitystä, että henkilötunnuksista ei uudistuksen jälkeen kävisi ilmi henkilön sukupuoli.

Henkilötunnuksen sukupuolitiieto altistaa monia ihmisiä monenlaisissa tilanteissa sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun tai sukupuoli-identiteettiin perustuvalla syrjinnällä. Sen säilyttäminen olisi

ristiriidassa tasa-arvolain kanssa, joka edellyttää viranomaisten ennaltaehkäisevän sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun ja kehon sukupuolitettuihin piirteisiin perustuvaa syrjintää.

Sukupuolitieto nykyisissä henkilötunnuksissa aiheuttaa ongelmia muun muassa

- henkilöille, joiden juridinen sukupuoli ei vastaa heidän koettua sukupuoli-identiteettiään
- juridisen sukupuolensa korjanneille henkilöille, joiden henkilötunnus on sukupuolenkorjauksen myötä muutettu, sekä
- henkilöille, joiden kehon fyysiset sukupuolipiirteet mielletään toiseksi kuin heidän juridinen sukupuolensa

Lisäksi sukupuolitieto voi olla ongelmallinen kenelle tahansa esimerkiksi työnhaku- tai vastaavassa tilanteessa, jos tilanteen osapuolilla on sukupuoleen liittyviä syrjiviä asenteita.

Jotta uudistus helpottaisi muun muassa sukupuolensa korjanneiden henkilöiden elämää, sen yhteydessä on varmistettava, että mahdollisesti tarvittavat muut tunnistamistavat erilaisissa palveluissa eivät tosiasiaa johda siihen, että henkilöä vaaditaan todistamaan sukupuolensa.

Silloin, kun arjessa tarvitaan tietoa ihmisen sukupuolesta, useimmiten olennaista on tieto henkilön koetusta sukupuolesta eli sukupuoli-identiteetistä. Se tieto saadaan henkilöltä itseltään. Juridinen sukupuoli säilyisi jatkossakin väestötiedoissa, jolloin tieto olisi tarkoin määritellyissä tilanteissa saatavissa, ja käytettävissä muun muassa tilastointitarkoituksiin. Asian jatkovalmistelussa tuleekin arvioida tarkasti, missä tilanteissa tieto sukupuolesta on tarpeellista ja millä tahoilla on pääsy tähän tietoon ja millaisella menettelyllä. Lähtökohtana tulee olla sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yksityiselämän ja henkilötietojen suojan vahvistaminen.

Kun henkilötunnuksesta poistetaan sukupuolimerkintä, etuna olisi myös se, että transsukupuoliset henkilöt eivät enää tarvitsisi uutta henkilötunnusta sukupuolen vahvistamisen yhteydessä eikä heidän tarvitsisi tulevaisuudessa uusia sen vuoksi esimerkiksi työ- ja opiskelutodistuksiaan.

On huomattava, että tällä hetkellä on voimassa opetus- ja kulttuuriministeriön ja tasa-arvovaltuutetun suositus oppilaitoksille, että opinto- ja tutkintotodistukset on annettava sukupuolensa korjanneelle henkilölle uudestaan takautuvasti uudella henkilötunnuksella. Tämä käytäntö tulee säilyttää myös henkilötunnusuudistuksen jälkeen niin kauan kuin työmarkkinoilla on ihmisiä, joiden opinto- ja tutkintotodistukset on annettu alunperin sukupuolitetulla

henkilötunnuksella. Sukupuolensa korjanneen henkilön kannalta on erittäin ongelmallista, jos sukupuolen korjaus tulee ilmi esimerkiksi työtä hakiessa sen vuoksi, että opinto- ja tutkintotodistuksista tai työtodistuksista näkyy vanha, väärin sukupuolitettu henkilötunnus.

Muuta

Ihmisoikeusliitto toteaa, että henkilötunnuksen saamisen mahdollistaminen esimerkiksi turvapaikanhakijalle nykyistä aikaisemmassa vaiheessa eri viranomaisissa ja palveluissa asioimisen mahdollistamiseksi on erittäin kannatettava tavoite.

Ihmisoikeusliitto toteaa, että nykyiseen henkilötunnukseen sisältyvä tieto henkilön iästä altistaa monissa tilanteissa, kuten työtä hakiessa, ikä syrjinnälle. Tämä riski koskee sekä nuoria että iäkkäämpiä henkilöitä. Ikätiedon poistaminen henkilötunnuksesta vähentäisi ikä syrjintää parhaassa tapauksessa huomattavasti. Jotta tämä toteutuisi, on kuitenkin varmistettava, että niissä tilanteissa, joissa esimerkiksi palveluntarjoajat jatkossakin perusteellisesti tarvitsevat tiedon henkilön iästä, eivät ala käyttää sellaisia rinnakkaisia tunnistusjärjestelmiä, jotka tosiasiallisesti mahdollistavat ikä syrjinnän jatkumisen.

Ihmisoikeusliitto huomauttaa työryhmän työn ulkopuolelta, että väestörekisterin sukupuolimerkinnän yksi suuri periaatteellinen ongelma on sukupuolen rajaaminen vain kahteen vaihtoehtoon: naisiin ja miehiin. Pidemmällä tähtäimellä olisi perusteltua ottaa käyttöön kolmas sukupuolikategoria, "muu". Tasa-arvon edistäminen edellyttää, että yhteiskunnassa on saatavilla tietoa eri sukupuoliin kuuluvista henkilöistä ja heidän asemastaan ja oikeuksien toteutumisesta. Jatkossakin tulisi varmistaa, että esimerkiksi tilastotietoa voidaan kerätä eri sukupuolista. Tieto sukupuolten tasa-arvosta ei kuitenkaan ole oikeaa, jos se ei näe useampaa kuin kahta sukupuolta, eikä perustu ihmisen itsemäärittelyyn. Henkilön juridisen sukupuolen tulisikin aina perustua itsemäärittelyyn ja itsemääräämisoikeuteen, toisin sanoen henkilön mahdollisuuteen vahvistaa oikeudellinen sukupuolensa omalla ilmoituksellaan.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien osalta tulisi huomioida myös henkilötietojen suojan vahvistaminen. Oikeudellisen sukupuolensa korjaaville henkilöiden väestötietoihin merkitään edelleen sukupuolen korjaaminen tarpeettomasti. Henkilötunnusta uudistettaessa tulisi samalla poistaa lainkohta, jonka mukaan sukupuolen korjausta koskeva tieto tallennetaan väestörekisteriin. (laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista, 13 §, 15 momentti.)

Salo Aija
Ihmisoikeusliitto